

Ko Sokrat ovrže tretjo definicijo, nastopi Kritija, ki jo zagovarja namesto Harmida. Zdaj Kritija sodeluje v očiščujočem pogovoru in stopi na mesto "vseveda", ki mu Sokrat mora pokazati, da pravzaprav ne ve tistega, o čemer je pričrčan, da ve. Kritija postane zdravljeni. Z njim pride Sokrat do problema samonanašanja; razumnost je edina od znanosti, ki je znanost o drugih in o sami sebi (str. 25).

Eno pomembnejših vprašanj je, kaj je razumneje:

- vedeti to, kar veš, in ne vedeti tega, česar ne veš, ali
- vedeti, kar veš in česar ne veš.

V zvezi s tem se razvije prelepa in brezčasna misel: "Za ljudi bi bilo neko veliko dobro, če bi vsakdo med nami delal to, kar zna, česar pa ne zna, bi prepustil drugim, ki znajo" (str. 36).

Sokratu je vendarle uspelo prepričati sogovorce o tem, da je najbolje vedeti to, kar veš, in to, česar ne. Morda pa je razumnost znanost znanosti, vendar se sogovorniki ne morejo odločiti, ali je možna ali ne. Zadnje se zavstavi vprašanje o koristnosti razumnosti: Ali je lahko koristna, če ne proizvaja nobene koristi? Kako je lahko nekoristno nekaj, kar je najodličnejše? Sokrat se odreče končni definiciji razumnosti in spregovori v zafrkljivem tonu, da lepi Harmid ne bo imel v življenju koristi od svoje razumnosti. Sokrat zatrdno ve to, da je razumnost neko dobro, ki ti omogoča, da si srečen. Treba je le pogledati, ali jo imaš, in lahko si srečen. Harmid je že popolnoma zmeden in ne ve, ali ima razumnost ali ne, saj je niti Sokratu ni uspelo definirati. Odloči se za molitev, dialog se izteče homoerotično; Harmid bi poslušal Sokrata, ki prebira molitve, dokler mu ne bo dovolj. Sokratu namreč.

Torej rešitve na koncu ni. Sokrat enkrat prizna, da govori neumnosti. Vso pot, ki so jo prehodili v dialogu, postavi pod vprašaj. Sogovornikom je uspelo le

zastaviti vprašanja in razbrati probleme, a konec je aporetičen.

Boris Vezjak je Harmida prevedel, napisal opombe in spremno študijo. Prevod je tekoč, vendar odseva zadrege začetnikov pri prevajanju, saj je ponekod kar preveč okoren in raje ostaja pri oblikah v izvirniku kot pa tistih, ki so v slovenščini običajnejše. Značilen primer je prepogosta raba participijev in pasiva, ki zveni malce arhaično in okorno. Druga pomanjkljivost je transliteracija, kjer prevajalec za označevanje črke *y* uporabi kar *u*. To je pri prečkovanju grških besed običajno pri dvoglasnikih (au, ou, eu), saj tu *y* izgovorimo kot *u*. Beseda *sophrosyne*, razumnost, se ne izgovori kot "sofrosune", zato je pisava *y* upravičena in primernejša od *sophrosune*, kot piše Boris Vezjak. To sta edini dve pomanjkljivosti, ki odstopata od sicer odličnega dela. Zmotilo me je še nekaj, kar je le tehnične narave, namreč da dialog sploh ni videti dialog. Običajnih narekovajev, ki označujejo začetek in konec govora, v knjigi ni.

Spremni študiji Borisa Vezjaka ni kaj očitati. Zdi se mi odlična. Preko obnove petih poskusov definiranja razumnosti pride do postavitve znanosti kot možne definicije razumnosti, obravnava razmerje med *sophrosne* in *élenchos*, osvetli problem samonanašanja znanosti v luči vprašanja utemeljitve filozofije in samozavedanja in doda sklepne misli. Temeljita študija poglobljeno obravnava in razlaga probleme, ki se izpostavljajo v dialogu, na pomoč pritegne mnenja vrste filozofov, ki so pisali o teh vprašanjih, in osvetljuje Platonovo razmerje do drugih Platonovih spisov in do Aristotela.

Naj na koncu Borisu Vezjaku zaželim: še tako naprej in še bolje!

Darja Šterbenc

Janez Kranjc

LATINSKI PRAVNI REKI

Cankarjeva založba,
Ljubljana 1994

(Pravna obzorja 1)

398 str., cena: 3.150 SIT

in

Arthur Kaufmann

UVOD V FILOZOFIJO PRAVA

Cankarjeva založba,
Ljubljana 1994

(Pravna obzorja 2)

282 str., cena: 2.625 SIT

Še donedavno je veljalo – sodeč po izboru knjig na policah naših knjigarn –, da se je pravna stroka pri nas razvijala predvsem v smeri zadovoljevanja praktičnih potreb družbe po pravniški vednosti in po odgovorih na strokovna vprašanja. Z drugimi besedami, v času, ko so hitro nastajali pravni akti velikega pomena, je nastajala pravna literatura, ki je te akte predstavljala in komentirala, tega razvoja pa ni spremljala enakovredna javna prisotnost refleksij o pravu, nujno potrebnih za celovit dvig pravne kulture, brez katere izjave o prizadevanjih za uveljavljanje pravne države nimajo pravega smisla. V času nastajanja nove ustave nestrokovna javnost, z izjemo nekaterih publikacij, denimo zbornika razprav in temeljnih dokumentov *Varstvo človekovih pravic* ali *Leksikona prava*, obteženega z gesli in razlagami, ki so v tistem času izgubljali svojo referenčno realnost, skoraj ni imela ne tujih ne domačih knjig, ki bi jih lahko prišla v roke

in v njih našla razgrnjene odgovore na vprašanja, kot so: kaj je pravo in kaj ga ločuje od neprava; kakšno je razmerje med pravom in pravičnostjo; kakšna je njegova vloga v družbi; kakšno je razmerje med pravom in etiko; katere pravne teorije in teorije prava so danes žive; in podobna, ki zadevajo filozofske probleme, vsebovane v vsaki pravni rešitvi in praksi. In vendar se ta vprašanja postavijo pred nas, kakor hitro se samo za korak odmaknemo od istovetenja prava s celoto vseh veljavnih zakonskih aktov in od prizadevanj po urejanju, odločanju ali delovanju v skladu z zakoni. Takšna odsotnost obsežnejših razmislekov o teh vprašanjih kaže na izgubo refleksivne distance do pozitivnega pravnega sistema, ki jo morajo ohraniti in gojiti zakonodajalec, teoretik prava in humanistični intelektualec, vsaj v določenem smislu pa vsak državljan, ki si sicer prizadeva spoštovati zakone. S to odsotnostjo je povezana tudi pozaba prepredenosti pravnih teorij z razvojem političnih, teoloških in metafizičnih teorij, znotraj in ob katerih se je pravo razvijalo v svoji zgodovini, ki se vijuga vse do tistih vedno istih besedil, iz katerih naša civilizacija črpa svojo identiteto: na eni strani do stare in nove zaveze, na drugi strani do korpusa starogrških tekstov. Vsaj zunaj pravne stroke je bilo čutiti, tembolj zaradi pragmatičnih zahtev, ki jih je postavljala politična realnost, s katero smo se soočali, da tone v pozabo zavest o zgodovinski pripadnosti pravne misli humanistični tradiciji v najširšem pomenu te besede – ne le zavest o povezanosti pravnih vprašanj s problemskim poljem disciplin, ki delujejo v okviru političnih ved, temveč tudi zavest o vsem tem vedam skupnem korenu, ki je mnogo starejši od njihovega nastanka kot avtonomnih disciplin.

V obdobje sprejemanja usodnih pravnopolitičnih odločitev

smo v Sloveniji vstopali in se skozenj še prebijamo relativno slabo opremljeni z literaturo, ki bi širši zainteresirani javnosti približala in razširila pravna obzorja. Obdobje izgradnje pravne ureditve sicer še zdaleč ni za nami in tega ni težko dokazati. Pomislimo samo na vstop v Evropsko unijo, ki se zarisuje v prihodnosti, na njeno širjenje in na vedno jasnejšo potrebo po izgradnji učinkovitejše OZN, ki bo kos izzivom časa, kar pa bo mogoče samo ob hkratnem zmanjšanju suverenosti posameznih držav. Druge zahteve po redefiniranju pravnih sistemov povsod po svetu sprožajo razvoj novih tehnologij, na primer komunikacijskih in biogenetskih. Tretje spodbude prihajajo iz poskusov reševanja ekoloških problemov. Ta področja v vseh pravnih sistemih in vseh družbah sprožajo razprave, ki se prej ali slej prevedejo tudi v pravnoregulacijske akte, pri čemer je vedno bolj jasno, da ne gre samo za iskanje rešitev, ki bodo zgolj aplikacija že sprejetih izhodišč, temveč da nastaja potreba po reformuliranju pravnih rešitev, ki zahtevajo tudi ponoven premislek nekaterih temeljnih postavk prava (pomislimo na težave, ki izhajajo iz kopičenja pravic za njihovo zagotavljanje, na ločnico med javnim in zasebnim, na težave pri obrambi intelektualne lastnine in s tem tudi avtorja in osebe, na poskuse, da bi za pravne subjekte razglasili tudi živali itd.).

Zato velja pozdraviti rojstvo nove knjižne zbirke Cankarjeve založbe *“Pravna obzorja”*, ki se je pod uredniškim vodstvom Marjana Pavčnika namenila zapolniti vsaj nekatere med najbolj zevajočimi vrzelmi v naši pravni kulturi. Sodeč po prvih dveh knjigah v tej zbirki, ki sta izšli v letu 1994, in po knjigah, ki jih v zbirki napovedujejo, ta ni namenjena le ozki strokovni javnosti, ampak tipa za širšim krogom bralcev, ki ne bodo le sodobni nomoteti ali

neposredni “uporabniki” zakonskih aktov, temveč predvsem tisti, ki jim ni le do pragmatično uporabnega pogleda na pravo, ki hočejo razširiti svoja pravna obzorja in se seznaniti z rešitvami naših odprtih političnopravnih vprašanj drugod po svetu (v načrtu sta npr. knjigi o primerjalnem ustavnem pravu in o lokalni samoupravi, ki nas bosta seznanili tudi z rešitvami drugod po svetu), s pravno zgodovino in tradicijo ali s teorijami prava.

Prvi dve knjigi Pravnih obzorij sta že tako zastavljeni. *Latinski pravni reki* Janeza Kranjca je preprosto knjiga, ki ne more manjkati v zakladnici prevodov nobenega naroda, ki se razglša za evropskega, kajti mesto, ki ga v mnogih področjih ustvarjalnosti zaseda starogrška kultura, na področju pravne prakse in njene kodifikacije zaseda starorimsko pravo, ohranjeno predvsem v Justinjanovi *summi* rimskega prava, znani pod imenom *Corpus juris civilis* iz 6. st., ogromni zbirki komentarjev rimskih juristov in cesarskega prava Rima. Zbirka, za katero lahko brez pretiravanja trdimo, da je odigrala eno najpomembnejših vlog v oblikovanju moderne Evrope, je vplivala na srednjeveško pravo in ponudila pravno utemeljitev monarhični vladavini, značilni za to obdobje. Ob izteku srednjega veka je Justinjanova kodifikacija postala predmet natančnega branja in komentiranja humanistično usmerjenih glosatorjev in postglosatorjev. *Kodeks* je bil zanje najpomembnejši vir, iz katerega so črpali rešitve za določitev pravnih razmerij v spremenjenih razmerah, vendar so hkrati skozi njegovo branje tudi obujali v življenje rimske republikanske institucije in sploh idejo republikanstva, ki je še v prejšnjem stoletju nastopala tudi v rimski preobleki. Tako je, čeprav ne črka, ampak duh, rimske in kasnejše latinske pravne tradicije inkorporiran tudi v sodobne nacionalne zakonodaje, in

medtem ko danes bržkone na nobeni fakulteti za fiziko ali astronomijo ne poučujejo Ptolemejeve astronomije ali Galenove medicine, je rimsko pravo obvezen uvajalni predmet v študij prava na večini pravnih fakultet po svetu. Medtem ko zgodovina fizikalnih koncepcij – žal – zanima le ozke skupine strokovnjakov, je rimsko pravo za velik del sveta zgodovina, ki še lahko nagovarja sodobnega človeka in s tem eno od področij, ki hrani predstavo o univerzalnosti evropske civilizacije.

Kranjčev izbor, prevod in komentar več kot tisoč rekov, ki so nastali v tej več kot dvatisočletni tradiciji komentiranja in interpretiranja, je še vedno manjši, vendar reprezentativen del vseh rekov, ki so v tej tradiciji nastali. Študijska in sploh uporabna vrednost takšne zbirke pa je poleg reprezentativnosti in kakovosti prevoda odvisna od tega, koliko se oddaljuje od golega kopičenja prevodov maksim, ki jih vključuje, namreč od števila in kvalitete dodatnih informacij: napotkov o času nastanka, avtorju, pomenu in rabi določene maksime. *Latinski pravni reki* v tem pogledu zadovoljijo, saj poleg oznake dokumenta, kjer se določen rek pojavi, dodajajo tudi njegovega avtorja, če je znan, v komentarjih pa redno navedejo tudi reke, ki se nanj vsebinsko ali formalno navezujejo. Če k temu dodamo še (slovenski) abecedni seznam rekov, s pripisanim latinskimi izvirnikom, in stvarno kazalo, ki abecedno razvrščene reke v izvirniku grupira glede na njihov predmet – oba seznama sta pridružena prevodom na koncu knjige –, se bralcu odpira možnost križarjenj po tem kompendiju latinske pravne modrosti, ki ga ne bodo seznanila le z njeno črto, temveč tudi z duhom, ki jih prežema. "Skromen poskus, da se poravna dolg, ki ga imamo v tem pogledu slovenski pravni zgodovinarji do slovenske javnosti", kot avtor ocenjuje *Latinske pravne*

reke v svojem Predgovoru (str. 7), v naših razmerah ni tako skromen, dolg pa kljub temu ostaja še precejšen.

Če knjiga, ki jo je pripravil Janez Kranjc, izboljšuje pogoje za to, da bi se tudi Slovenci lahko zavedali svoje zadolženosti pri rimskem pravu, in otežuje življenje bodočim Džuli Švigam, ki bi hoteli z aplikacijo bralcem neznanega rimskega pravnega reka na dnevne politične razmere ustvariti časopisni kolumen, je druga knjiga v zbirki *Pravna obzorja* bolj kot prispevek k poznavanju pravne tradicije, ki je postala obča kulturna dediščina, prispevek k poznavanju njenih teorij. Knjiga se ne giblje znotraj prava, ampak je njen predmet pravo kot tako, njeno stališče pa je filozofsko. *Uvod v filozofijo prava* je dejansko združitev dveh samostojnih krajših besedil Arthurja Kaufmana, enega vodilnih nemških pravnih filozofov, ki se je v svojih delih ukvarjal s široko paleto pravnih vprašanj. Obe besedili se organsko dopolnjujeta, saj je prvo predvsem historičen pregled razvoja pravnih teorij, medtem ko drugo, *Filozofija prava v postmoderni dobi* (*Rechtsphilosophie in der Nach-Neuzeit*) iz leta 1988, predstavlja iskanja prava v najnovejši dobi, po zlomu racionalističnih poskusov pravne utemeljitve. Na relativno skromnem številu strani tako Kaufmannu uspe predstaviti razvoj pravnih teorij od antične Grčije do najnovejših etičnih in pravnih teorij (Rawls, Luhmann, Habermas, Jonas itd.), pri tem pa to zgodovinsko razsežnost križa s kritično pojmovno ravni jo teoretskega branja, na kateri so pripadniki različnih epoh načelno enakopravni sogovorniki, kar je pristop, ki kaže na avtorjevo suvereno obvladovanje materije.

Kvaliteta te knjige je v njeni jedrnatni obravnavi nepregledno obsežnega področja vprašanj, pregledni razčlenitvi, visoki informativnosti (v tekst so vključeni izviri

termini v prečrkovani grščini, v latinščini, izviri naslovi temeljnih del, kar dopolnjujejo tudi kritične in bibliografske navedbe pod črto, sezname kritične literature, stvarno in imensko kazalo), ki bralcu ponudi pregled nad univerzumom pravnih teorij, in v njenem spremljanju sodobnih kontroverz v teoriji prava, kar jo rešuje nevarnosti, da bi bila zastarela že ob izidu.

Če *Latinski pravni reki* bralcu sporočajo pomen rimske pravne tradicije za občo izobrazbo, Kaufmann rimskega prava sploh ne omenja, zato pa daljše poglavje posveti grškim teorijam, zlasti Aristotelovi teoriji pravičnosti. Povsem upravičeno, kajti s filozofskega stališča je bil prispevek rimske pravne tradicije minimalen, grške pa ogromen in odločilen tudi za rimsko jurisprudenco.

Vendar je njegova filozofija prava in zgodovina filozofije prava konec koncev le uvajalna in učbeniška, kar filozofskim razsežnostim knjige postavlja tudi omejitve. Filozofsko pojmovna izpeljava je velikokrat – velika izjema je tu prikaz Kanta, ki zaseda osrednje mesto v knjigi – zajeta le v rezultatu, ki nezadostno poučenemu bralcu ne razkrije svojih implikacij, s tem pa osiromaši vsebino in kontekst teoretskih stališč, ki jih kopiči in jim skuša določiti pomen. Eden od pomembnih premikov v zgodovini pravnih teorij, ki jih Kaufmann po mojem mnenju nezadostno obdela, je prelom znotraj naravnopravne tradicije, ki to tradicijo ločuje na dve med seboj dovolj jasno ločeni in celo zoperstavljeni usmeritvi. Na tem mestu lahko pomen tega preloma samo nakažemo.

Medtem ko klasična, aristotelsko tomistična naravnopravna tradicija pojmuje dobro in pravičnost finalistično in normativno zavezujoče, novoveška tradicija (Grotius, Hobbes, Spinoza) objektivno normo, ki človeka zavezuje k delovanju v skladu z njo,

sprevrne v pravico, ki je subjektivna v dveh pomenih: opira se na moč posameznika in na njegovo sposobnost, da sam presoja in izbira cilje svojega delovanja. Medtem ko klasično naravno pravo poudarja dolžnosti, novoveško poudarja pravice – obrat, ki ima v državnopravnem pogledu pomembne posledice in brez razumevanja katerega lahko Aristotela napačno razglasimo za predhodnika *Deklaracije o pravicah človeka in državljanov*, ki v Kaufmannovi knjigi tudi ne najde mesta, skupaj z njo pa je relativno skromno navzoč tudi sklop vprašanj, ki teorijo prava povezuje s teorijo države. Našli bi lahko tudi druge pomanjkljivosti: če je glede na prilično kratko in uvajalno besedilo zelo koristna dokaj obsežna bibliografija, ki jo knjiga prinaša, je treba v isti sapi dodati, da ta bibliografija obsega skoraj izključno nemške pisce, med njimi pa prednjači sam avtor. To dejstvo je povsem sprejemljivo, če pomislimo, da je bila namenjena nemškemu bralcem, nekoliko manj primerno pa postane, če gre za slovenski prevod knjige, ki je prva in edina te vrste pri nas in bo to najbrž še kar nekaj časa tudi ostala.

Ob teh kritičnih mislih, ki nimajo drugega namena, kot spodbuditi nastanek še kakšne podobne knjige, lahko sklenem z vrnitvijo k izhodiščnim ugotovitvam in tako stvari postavim na njihovo pravo mesto. Obe knjigi, *Latinski pravni reki* in *Uvod v filozofijo prava* sta ob nekaterih drugih knjigah in tudi revijalnih objavah, ki jih lahko beremo v zadnjem času, pomemben prispevek k dvigu pravne kulture pri nas.

Igor Pribac

DIVJA JAGA;
Slovenska ljudska pripoved
Izbral, uredil in spremno besedo napisal **Franček Bohanec**

Mladinska knjiga;
Ljubljana 1994

131 str., cena: 2.520 SIT

DESETNICA;
Slovenske ljudske pesmi
Izbral, uredil in opombe napisal **Boris Merhar**

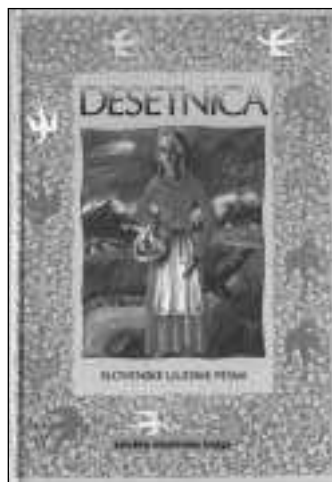
Mladinska knjiga;
Ljubljana 1994

300 str., cena: 2.982 SIT

Likovne priloge je v obeh knjigah izbral in komentiral Milčček Komelj.

NAVZOČNOST OSTALIN

Slovenci smo, za razliko od drugih slovanskih narodov, ostali skoraj brez neposrednih pričevanj o starodavni mitologiji naših prednikov, točnega reliefa poganškega

Olimpa in glavnih verovanjskih potez iz predkrščanskih časov. O vseh teh pa je mogoče sklepati iz bogate in razčlenjene folklorne dediščine, ki so jo narodopisci iskali med ljudstvom in vestno beležili v zadnjih dveh stoletjih. V ljudskih pripovedkah, pravljicah, rekih, bajkah, legendah, zagovorih, junaških epih, baladah in romancah, lirčnih ljudskih pesmih, obredih itn. mrgoli ostalin prastarih mitskih obrazcev, zapletov in rešitev, razmerij in dogodivščin. Njihova semantika ustreza mitski; bistvena razlika je seveda v nivojih dogajanj.

Glavni premik, iz katerega izhajajo vsi naslednji, je iz območja svetega v profano. Medtem ko je mit sveta zgodba in ima univerzalno vsebino, pomembno za celotno človeško skupnost, pa je dogajanje v kasnejšem ljudskem ustvarjalstvu "prizemljeno": pomembnejši postane družbeni, družinski, predvsem pa individualni nivo. Ruski mitolog Elezar M. Meletinski v svoji znani študiji *Poetika mita* zatrjuje, da ljudska pripoved – lahko pa ji dodamo še vse druge oblike ljudskega slovstva – izhaja iz arhaičnega mita. Med osnovne stopnje preobrazbe mita v pripoved šteje: deritualizacijo in desakralizacijo; pešanje stroge vere v resničnost mitskih dogodkov;